

Yevgeniya Wirz

CARE STRATEGIES IN THE UKRAINIAN TRANSNATIONAL FAMILIES: FIRST ASSUMPTIONS

For the few last years in Ukrainian public media and academic spaces there has been a wide discussion about the so-called «Social Orphans». The term «Social Orphan» derives its origin from pedagogical sciences and includes orphan children, who have parents, but they've been left without parents' care [cf. 13]. However this current public debate about the «Social Orphans» is not related to the problem of the street children. The «Social Orphans» are labeled children, whose single parent or both parents are working abroad [e. g. 7 and 16]. Such discussion leads to the present challenges in the Ukrainian society for the past twenty years, accompanied by the wide labor migration from Ukraine.

The question of the child care, defined as «a national problem of social orphans», is not a unique socio-national phenomenon applying only to Ukrainian society. It's part of a global discussion concerning the care for minors, elderly people, and other family members, who are dependent on care providing [cf. 7, 8, 18 and 24].

The «Care» is an effort, which includes all areas of professional and informal provision [cf. 2]. It embraces the supportive structures and strategies for the family members in their need of this provision. The care work, which traditionally belongs to the domestic area, has currently become a global phenomenon. The care problematic in Western societies is therefore related to the domestic shortage of care. The increase of the female occupation leads to the women's dual burden of employment and providing care for the children and elderly parents. A large number of working women have been left without sufficient support from the state or without the possibility to share the care obligations with their partners [cf. 2, 6 and 19]. Thus they have decided to outsource caregivers, mostly a cheap and flexible labor migrant [e. g. 15]. Such development of the care problem in the receiving countries leads to the increasing female labor cross-border migration and finally to care drain and care replacement [cf. 3, 4, 8, 12, 14 and 17].

Ukraine is one of the main countries that send care workers to the EU. The number of Ukrainian labor migrants varies between 1.5 and 7 million, which corresponds to approximately 3 – 15 % of the Ukrainian

population [e. g. 1, 20 and 22]. Thus the Ukrainian labor migration is a massive phenomenon. The global demand for care efforts is constantly increasing. Following this, Ukrainian labor migration is at the most a female migration. Receiving countries strictly control the number of immigrants, which makes Ukrainian female migration in most cases irregular. In conclusion the Ukrainian labor migration is a transnational phenomenon, because migrants' workplaces are located in the receiving country and their families are left in their sending country [cf. 20 and 21]. A temporary or permanent absence of Ukrainian migrants and predominantly of female migrants, who have care obligations in the families left behind in the country of origin, causes the care shortages in their non-migrating families [cf. 7 and 16]. The above-mentioned public debate about the so-called «Euro-Orphans» and «Social Orphans» in sending countries of female care migrants like Poland and Ukraine is an indication of the care problematic in the departure context [cf. 16]. Transnational migration, the spreading of living places across the border, the occurrence of transnational conduct of life and as a result the occurrence of the transnational families, all this creates new structures and strategies in providing domestic care, which will here be called the transnational care networks [cf. 15 and 16].

This paper is based on the PhD project conducted at the Frankfurt University, which resides within the research area of Gender and Transmigration Studies and investigates the care networks of Ukrainian transnational female labor migrants. It will lead to the problem of how Ukrainian women, employed as caregivers in the EU, provide care for their non-migrating family members. Thus the focus of the research project is on the care arrangements made for children and elderly parents left behind in Ukraine. The research focuses on unqualified, middle class and under class low-paid female labor migrants from Ukraine to the EU, which is currently a massive phenomenon in Ukrainian society. This project examines the care strategies and patterns of actions used and performed by female Ukrainian transnational labor migrants. A methodical integrative research design underpins this dissertation, which is based upon qualitative methods of social research [e.g. 23].

The first assumptions will be presented in this paper and are based on data collection from March to September of 2011 that was extracted from 43 interviews.

The research included biographical interviews with women from Western and Southern Ukraine, who have experience as domestic care

workers in Poland, Italy or Germany and have left their under aged children or elderly parents in Ukraine. The interviewed women have returned to their families in Ukraine monthly or every 2 – 3 months (Poland); every year or just one or two times for about a year while they were absent (Italy); they were or are absent over the years (Italy and Germany). The women are married; or divorced; or widowed; or single; or in a relationship. They have one to three children or/and one or more elderly (care recipient) parents left behind in Ukraine. They went abroad as their children were just several months or years old; or they started school; or were adolescents; or they were already adults. In order to discharge the migrants' duty of care, help was received from their parents; elder siblings; sisters; husbands; other relatives or friends; neighbors; some acquaintances or a social organization as well as from several of the above-mentioned people together.

The guided interviews with migrants' family members and those who are involved in their care as well as the family group discussions have been conducted additionally. Subsequently there was comparative network analysis using the method of concentric circles as an aid [cf. 9]. In addition, information from the interviews with representatives of the organizations that support the migrants' non-migrating families in Ukraine has been collected.

The problem of care in Ukrainian transnational families belongs to the domestic sphere [cf. 16]. The migrant's family and good relations within their nuclear or extended family are essential for a stable and effective care network. On the one hand this care structure reflects the traditional family relationships, where everyone in a family is morally obliged to provide care for the other members of family, including the time while the labor migrant is absent from home. On the other hand there is no available state support in Ukraine for transnational families. There is neither a legal regulation of the responsibility concerning care-providing, nor care services, nor financial support for transnational families. In 2008 the Ukrainian parliament developed a draft of the law that should allow a temporal guardianship of a child whose parents are abroad. But, with a claim to regulate the care problem in a lawful way, this proposal was finally rejected and has faded into obscurity. Furthermore there is a deep distrust toward state institutions in the issues concerning employment abroad. Thus, there are very few labor migrants in Ukraine that report their work abroad along with their families' situation. In this sense the familiar care networks has become necessary.

Ukrainian transnational care networks are informal and predominantly female organizations, because domestic care obligations were mostly conducted by female family members or relatives, in the first place by migrant's mother, sister or elder daughter [e. g. 16]. A Ukrainian female migrant's husband, if he is available, usually shares the duty of domestic care with these female family members or can become a priority caregiver in case of absence of a female care provider. The full care replacement of a migrating woman in her duty of domestic care by a male family member, predominately by her husband, is possible, but rarely present. Ukrainian female labor migrants are in most cases divorced or widowed. In the case of Ukrainian transnational care networks, the fatherly support is characteristically absent. A Ukrainian transnational family with a working woman abroad is a common example of family with a single breadwinner. It is the migrating woman who is coincidentally the main care provider in her family. By contrast with transnational families with a working man abroad it is the wife who is the primary care provider for non-migrating family members.

In comparison to Caribbean families, for Ukrainian transnational families to pay for domestic care is something unusual [cf. 8 and 18]. I could not find any cases with a paid domestic care for under aged children left behind. There is a caregiver or there are a few care providers from the family or from the acquaintanceship network that take care of little or primary school-aged children. Families with an adolescent child constitute an exception. A migrant's adolescent child can be left without a stable care mechanism. In such cases, a new care strategy is established, called the transnational mothering [cf. 10 and 16]. The «Transnational Mothering» is a tactic of female transnational migrants to provide care for their non-migrating children at a distance or through their regular presence at home. In the absence of a substantial care network, Ukrainian women plan a short distance labor migration and often decide in favor of circular migration to the neighborhood states. Working and staying abroad, they still manage to maintain contact with their non-migrating families through technical media like Skype. The so-called «Skype-Mothering» has become an instrument to participate in the daily life of the family and to keep children under control from a distance [cf. 16].

There are three indicators of stability in care arrangements in Ukrainian transnational families. The first one is the presence of a familiar, responsible and locally available person or a few equal persons in a care

network. This care stability indicator is directly connected to the next one, thus to the form of rewards for care. Despite typical unpaid forms of domestic care, there are different forms of non-monetary rewards for caregiving in Ukrainian transnational families. It could, for example, be a variety of services in return or regular presents. The stronger the migrant's attachment to the substitute caregiver – and especially if many people are available in the migrants' care network – the lower the reward for providing care. In fact, non-monetary or low-monetary rewards are a possibility to fortify the migrant's care network. In the case of elderly care there are paid forms of care arrangement in Ukrainian transnational families, but only if the other care mechanisms are absent. The paid elderly care can be provided by a replaced live-in caregiver or in a form of (nursing) external care that usually belongs to the illegal labor market or, in very few instances, to the domestic home care services by an NGO.

There are additional regulations related to supporting Ukrainian transnational families that are assigned to non-governmental organizations. However the NGO's activities don't have enough capacity to fill a gap in care, they only have a supplementary function. They function in the area by providing people with information about migration («La Strada Ukraine», «Women's Perspectives»); family counseling, pedagogical and psychiatric counseling as well as legal consultation («La Strada Ukraine», «Zaporuka»); after-school activities and non-formal as well as religious and moral education («Caritas Ukraine» – Centers for Labor Migrants' Children) and finally ambulatory elderly care («Caritas Ukraine» – Home Care Services). In consequence of the number of NGOs being low, their less extensive presence in Ukraine and their permanent dependence on predominately foreign sources of funding, they have, in general, only a marginal influence on the question of care arrangements, but they create good supportive mechanisms in several extremely precarious situations that could arise in Ukrainian transnational families.

The third indicator of stability in domestic care is the modification of the transnational care network. Care networks in Ukrainian transnational families are predominately labil. Such flexibility in care network structures reflects the type of present Ukrainian labor migration. An irregular migration with an indefinite period of absence, without a constant working place and income as well as without a possibility for legal cross-border movement on the one hand and challenges in non-migrating families as well as political, economic and social challenges in the country of origin, on

the other hand endanger the stability of care arrangement in migrants' families left behind [cf. 4, 5, 7, 11, 14, 16, 20 and 24].

The variety of indicators and factors that influence care strategies in Ukrainian transnational families that were presented in this paper, shows that the problem of care and its stability does not depend just on an individual migrant's decision to go or not to go abroad. The stability of transnational care networks is a matter of interaction of national economics, welfare and migration regimes in the migrants' sending and receiving countries.

References:

1. Amelina, A. (2009) «Gendered Strategies of Social Support and their Inequality Effects in the Context of German-Ukrainian Transnational Space», Working Papers – Centre on Migration, Citizenship and Development; 67. Bielefeld: COMCAD.
2. Brückner, M. (2008) «Wer sorgt für wen? Auswirkungen sich wandelnder Geschlechter- und Generationenverhältnisse auf die gesellschaftliche Organisation des Sorgens (care)», pp. 45-62 in A. Bauer and K. Gröning (eds.) *Gerechtigkeit, Geschlecht und demografischer Wandel*. Frankfurt: Mabuse.
3. Castles, S. and Miller, M. J. (1998) «The age of migration». New York: Guilford.
4. Ehrenreich, B. and Hochschild, A. (2003) «Global Women. Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy». New York: Metropolitan Books.
5. Elrick, T. and Lewandowska, E. (2008) «Matching and Making Labour Demand and Supply: Agents in Polish Migrant Networks of Domestic Elderly Care in Germany and Italy». *Journal of ethnic and migration studies*, Vol. 34, Nr. 5, July 2008, pp. 717-734.
6. Esping-Andersen, G. (1999) «Social Foundations of Postindustrial Economies». Oxford: Oxford University Press.
7. Hitzemann, A., Waldhausen, A., Schirilla, N. (2012)(eds.) «Pflege und Migration in Europa. Transnationale Perspektiven aus der Praxis». Freiburg im Breisgau: Lambertus Verlag.
8. Hochschild, A. (2000) «Global Care Chains and Emotional Surplus Value», pp. 130-146 in W. Hutton and A. Giddens (eds.) *On the Edge. Living with Global Capitalism*. London: Joathan Cape.
9. Hollstein, B. and Straus, F. (2006) «Qualitative Netzwerkanalyse,

- Konzepte, Methoden, Anwendungen». Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
10. Hondagneu-Sotelo, P. and Avila, E. (1997) «I'm Here, but I'm There: The Meanings of Latina Transnational Motherhood». *Gender and Society* 11, no. 5 (1997), pp. 548-571.
  11. Kindler, M. (2008) «Risk and Risk Strategies in Migration: Ukrainian Domestic Workers in Poland», pp. 145-159 in H. Lutz (ed.) *Migration and domestic work: a European perspective on a global theme*. Aldershot: Ashgate.
  12. Kofman, E., Phizacklea, A., Raghuram, P., Sales, R. (2000) «Gender and international migration in Europe: Employment, welfare, and politics». New York: Routledge.
  13. Kyzymenko L. and Byedna L. (2000) «Slovnnyk-dovidnyk social'nogo pracivyka. Mini-glosarij». Lviv: DC MOU.
  14. Lutz, H. (2008)(ed.) «Migration and domestic work: a European perspective on a global theme». Aldershot: Ashgate.
  15. Lutz, H. and Palenga-Möllenberg, E. (2010) «Care work migration in Germany: Semi-compliance and complicity», pp. 419-430 in M. Kilkey, H. Lutz, E. Palenga-Möllenberg (eds.) *Domestic and Care work at the Intersection of Welfare, Gender and Migration Regimes: Some European experiences*. Special Issue for the *Journal Social Policy and Society* 9 (3): Cambridge University Press.
  16. Lutz, H. and Palenga-Möllenberg, E. (2011) «Das Care-Chain-Konzept auf dem Prüfstand. Eine Fallstudie der transnationalen Care-Arrangements polnischer und ukrainischer Migrantinnen», pp. 9-27 in S. Metz-Göckel and C. Bauschke-Urban (eds.) *Transnationalisierung und Gender. Themenheft für GENDER. Zeitschrift für Geschlecht, Kultur und Gesellschaft*, 1/ 2011.
  17. Massey, D. S. and España, F. G. (1987) «The Social Process of International Migration». *Science, New Series*, Vol. 237, No. 4816 (Aug. 14, 1987), pp. 733-738.
  18. Parreñas, R. S. (2005) «Children of global migration: Transnational families and gendered woes». Palo Alto, CA: Stanford University Press.
  19. Pfau-Effinger, B. (2005) «Welfare State Policies and care arrangements». *European Societies*, Vol. 7 (2), pp. 321-347.
  20. Pribytkova, I. (2006) «Transnational Labour Migration: Ukrainian

- Perspective», pp. 61-80 in K. Iglicka (ed.) *Transnational Migration – Dilemmas*. Warszawa: Centrum Stosunkow Miedzynarodowych.
21. Pries, L. (2001) «New Transnational Social Spaces. International migration and transnational companies in the early twenty-first century». London: Routledge Series.
  22. Starodub, A. (2005) «Ukrajins'ka trudova migracija 1990-h – počatku 2000-h rokov u doslidžennjah sociologiv: poperedni pidsumky», pp. 7-25 in O. Suško and N. Parhomenko (eds.) *Ukrajins'ka trudova migracija do krajin Jevropej'kogo Sojuzu u dzerkali sociologiji*. Kyiv: Center for Peace, Conversion and Foreign Policy of Ukraine.
  23. Strauss, A. L. and Corbin, J. (1990) «Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques». London: Sage.
  24. Widding Isaksen, L., Devi Dambasivan U., Hochschild, A. (2009) «Die globale Fürsorgekrise». *WestEnd – Neue Zeitschrift für Sozialforschung*, 6 Jh., 2009 (2), pp. 56-79.

Євгенія Вірц

СТРАТЕГІЇ ДОГЛЯДУ В УКРАЇНСЬКИХ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ СІМ'ЯХ: ПЕРШІ ВИСНОВКИ

За останні кілька років в українських ЗМІ та наукових виданнях розгорнулася широка дискусія з приводу так званих «соціальних сиріт». Термін «соціальне сирітство» походить від педагогічних наук та охоплює дітей-сиріт, у яких є батьки, проте вони залишилися без батьківського догляду [див. 13]. Однак ця суспільна дискусія про феномен «соціального сирітства» не пов'язана з проблемою дітей вулиці. Соціальними сиротами називають дітей, один з батьків яких або обидва батьки працюють за кордоном [напр., 7; 16]. Таке обговорення піднімає питання сучасних змін в українському суспільстві останніх двадцяти років, які супроводжуються багаточисельною трудовою міграцією з України.

Питання про догляд за дітьми, яке розглядається в Україні як «національна проблема соціального сирітства», не є унікальним соціально-національним явищем українського суспільства. Це частина глобальної дискусії, яка стосується догляду за неповнолітніми, літніми людьми та іншими членами сім'ї, які потребують догляду [7; 8; 18; 24].

«Догляд» – це всі форми професійної та неформальної опіки [2]. Він включає в себе структури та стратегії підтримки для членів сімей, які потребують цього забезпечення. Робота по догляду, яка традиційно належить до домашніх справ, стала глобальним явищем. Відповідно до цього, проблема догляду в країнах Заходу пов'язана з браком домашнього догляду. Збільшення жіночої зайнятості призводить до подвійного тягаря, який лягає на плечі жінок: це безпосередньо праця та догляд за дітьми і літніми людьми. Велика кількість працюючих жінок у такій ситуації залишаються без допомоги держави чи без можливості розділити обов'язки з подружніми партнерами [2; 6; 19]. Тому вони часто вирішують скористатися послугами працівників сфери догляду, в основному дешевих та гнучких трудових мігрантів [напр., 15]. Такий розвиток у сфері догляду в приймаючих країнах призводить до збільшення жіночої транскордонної трудової міграції і, врешті-решт, до відтоку догляду (care drain) та заміни догляду (care replacement) [3; 4; 8; 12; 14; 17].

Україна є одним з головних країн-постачальників робітників сфери догляду в Європейському Союзі. Кількість українських трудових мігрантів коливається від 1,5 до 7 мільйонів чоловік, що відповідає приблизно 3-15 % від усього населення України [напр., 1; 20; 22]. Таким чином, українська трудова міграція є масовим явищем. Світовий попит на послуги догляду постійно зростає. Внаслідок цього трудова міграція з України є переважно жіночою. Приймаючі країни суворо контролюють кількість іммігрантів, що робить українську жіночу міграцію у більшості випадків нелегальною. Крім того, українська трудова міграція є транснаціональним явищем, оскільки робоче місце мігрантів знаходиться у приймаючій країні, а їх сім'ї залишаються у країні походження [20; 21]. Тимчасова або постійна відсутність українських мігрантів, переважно жінок, які мають зобов'язання щодо догляду за членами родини, які залишилися у країні походження, викликає брак догляду у їх особистих родин [7; 16]. Вищезазначені публічні дебати про так званих «євро-сиріт» та «соціальних сиріт» у країнах походження жінок-мігрантів, зайнятих у сфері догляду, таких як Україна та Польща, є показником наявності проблем у контексті їх від'їзду [16]. Транснаціональна міграція, розповсюдження проживання по той бік кордону, виникнення транснаціонального способу життя і, як наслідок, виникнення транснаціональних сімей – все це створює нові структури і стратегії в забезпеченні домашнього догляду, які тут називатимуться мережами транснаціонального догляду [15; 16].

Ця стаття базується на науково-дослідницькому проекті у Франкфуртському університеті в галузі гендерних та трансміграційних досліджень та розглядає мережі догляду українських транснаціональних жінок-мігрантів. Цей проект піднімає питання, як українські жінки, зайняті у сфері догляду у ЄС, доглядають за членами своїх сімей, які не мігрували. Таким чином, у центрі уваги дослідження знаходиться організація догляду для дітей та батьків похилого віку, які залишилися в Україні. Дослідження зосереджується на некваліфікованій середньо- або низькооплачуваній жіночій трудовій міграції з України в країни ЄС, що зараз є масовим явищем в українському суспільстві. Цей проект розглядає стратегії та моделі догляду, які застосовують українські транснаціональні жінки-мігранти у своїх родин. В основі цієї дисертації лежить інтегративна методична розробка, яка складається з якісних методів соціологічних досліджень [напр., 23].

Перші припущення, які будуть представлені у цій роботі, базуватимуться на даних з 43 інтерв'ю, проведених березні та вересні 2011 року. Дослідження містить біографічні інтерв'ю з жінками з Західної та Південної України, які мають досвід роботи у сфері догляду у Польщі, Італії чи Німеччині та які залишили неповнолітніх дітей або батьків похилого віку в Україні.

Опитані жінки поверталися до своїх родин в Україну щомісяця або кожні 2-3 місяці (Польща); кожного року або тільки один-два рази протягом року у той час, як вони були відсутні (Італія); вони були або є відсутні протягом багатьох років (Італія та Німеччина). Ці жінки перебувають у шлюбі, або розлучені, або вдови, або одинокі, або у стосунках. Вони мають від одного до трьох дітей і/або одного або більше батьків похилого віку (одержувачів догляду), які залишилися в Україні. Вони виїхали за кордон, коли їх дітям було декілька місяців або років; або вони тільки пішли до школи; або були підлітками; або вже були дорослими. Для того, щоб передати свої обов'язки щодо догляду, мігранти отримували допомогу, яка надходила від батьків; старших дітей; сестер; чоловіків; інших родичів або друзів; сусідів; знайомих або соціальних організацій, а також від деяких з вищезазначених осіб одночасно.

Крім того, були проведені керовані інтерв'ю з членами сімей мігрантів та з тими, хто за ними доглядає, обговорення у сімейних групах, а також порівняльний аналіз мереж, використовуючи метод концентричних кіл стосовно догляду [9]. Додатково була зібрана інформація за результатами інтерв'ю з представниками організацій, які надають підтримку членам сімей мігрантів, що залишилися в Україні.

Проблема догляду в українських транснаціональних сім'ях належить до домашньої сфери [16]. Сім'ї мігрантів, міцні відносини у нуклеарній сім'ї (nuclear family) та у всій родині (extended family), можливо, є найважливішим аспектом для стабільної та ефективної мережі догляду. З одного боку, структура догляду відображає традиційні сімейні стосунки, де кожен член сім'ї несе моральну відповідальність за догляд за іншими членами сім'ї, в тому числі тоді, коли відсутні вдома трудові мігранти. З іншого боку, немає жодної державної підтримки транснаціональних сімей в Україні. Не існує ні правового регулювання відповідальності щодо забезпечення догляду, ні служб догляду, ні фінансової підтримки транснаціональних сімей. У 2008 році український парламент розробив проект закону, який мав би

дозволити тимчасову опіку над дитиною, чиї батьки перебувають за кордоном. Але таке намагання врегулювати питання догляду у законний спосіб було відкинуто, і, врешті-решт, ця пропозиція відійшла у небуття. Крім того, існує глибока недовіра до державних установ у питаннях, що стосуються працевлаштування за кордоном. Таким чином, існує дуже мало трудових мігрантів з України, які повідомляють про свою роботу за кордоном, а також про становище їхніх сімей. Тому сімейні мережі догляду є в Україні такими важливими.

Українські транснаціональні мережі догляду є неформальними, переважно жіночими організаціями, тому що відповідальність щодо догляду зазвичай лягає на жінок родини, у першу чергу матерів мігрантів, сестер або старших дочок [напр., 16]. Чоловік української жінки-мігранта, якщо він є, як правило, може розділяти обов'язки щодо догляду з жінками родини або сам повністю відповідати за догляд, але в тому випадку, якщо у родині немає жінки, яка б могла цим займатись. Обов'язки щодо догляду жінок-мігрантів можуть у повній мірі виконуватися членами родини чоловічої статі, зазвичай батьком, але це трапляється рідко. У більшості випадків українські жінки-мігранти або розлучені, або вдови. Тому в українських транснаціональних мережах догляду батьківська підтримка часто відсутня. Українська транснаціональна родина з жінкою, яка працює за кордоном, є типовим прикладом сім'ї з одним годувальником. Саме жінка, яка мігрує, є одночасно основним постачальником догляду у такій родині. На відміну від цього в транснаціональних сім'ях, у яких за кордоном працює чоловік, основним постачальником догляду за іншими членами сім'ї виступає дружина.

У порівнянні з карибськими родинами, для українських транснаціональних сімей оплачування догляду є нетиповим [8; 18]. Я не змогла знайти жодного випадку, коли догляд за неповнолітніми дітьми, які залишилися на батьківщині, оплачувався. В таких родинах завжди існує постачальник догляду або декілька постачальників з сім'ї або з мережі знайомих, які доглядають за дошкільнятами або дітьми молодшого шкільного віку. Сім'ї з дітьми підліткового віку є в цьому сенсі винятком. Дитина мігранта підліткового віку може бути залишена без стабільного механізму догляду. В першу чергу в таких випадках виникає нова стратегія догляду, яка називається транснаціональним материнством [10; 16]. «Транснаціональне материнство» є тактикою транснаціональних жінок-мігрантів, за допомогою якої вони

забезпечують догляд за своїми залишеними дітьми на відстані або через постійну присутність вдома. При відсутності міцних мереж догляду українські жінки планують трудову міграцію на невелику відстань або надають перевагу циклічній міграції в сусідні країни. Працюючи та перебуваючи за кордоном, вони можуть підтримувати зв'язок з залишеними членами сім'ї за допомогою технічних засобів, таких як Skype. Так зване «Skype-материнство» стало інструментом участі у повсякденному житті родини та контролю за дітьми на відстані [16].

Можна виділити три показники стабільності організації догляду в українських транснаціональних сім'ях. Перший з них полягає у наявності члена родини, відповідальної особи чи декількох осіб у мережі догляду. Цей показник стабільності догляду прямо пов'язаний з наступним, тобто з формою винагороди за догляд. Незважаючи на типово неоплачувану форму догляду, існують різні форми негрошових винагород за забезпечення догляду в українських транснаціональних сім'ях. Це, наприклад, може бути широкий спектр послуг у відповідь або регулярні подарунки. Чим ближчі стосунки у мігрантів з тими, хто забезпечує догляд замість них, і особливо, якщо у мережі догляду мігранта є багато людей, тим меншою є винагорода за цей догляд. По суті, негрошові або невеликі грошові винагороди – це можливість зміцнити мережу догляду мігранта. Що стосується догляду за людьми похилого віку, в українських транснаціональних сім'ях існують платні форми його організації, але тільки тоді, коли інші механізми догляду відсутні. Платний догляд за літніми людьми може бути забезпечений стаціонарно або у формі зовнішньої опіки (патронажна сестра), що зазвичай належить до нелегального ринку праці, або, у дуже рідкісних випадках, у формі опіки, яку забезпечують НДО.

Слід зазначити, що в Україні існують недержавні організації, які працюють у сфері підтримки українських транснаціональних сімей. Однак НДО не володіють достатнім потенціалом, щоб ліквідувати нестачу догляду, вони можуть виконувати лише додаткову функцію. Ця функція може полягати у наданні інформації про міграцію («Ла Страда Україна», «Жіночі перспективи»); сімейного, педагогічного, психологічного та юридичного консультування («Ла Страда Україна», «Запорука»); в позашкільній діяльності неформальної освіти та релігійного та морального виховання («Карітас Україна» – центри для дітей трудових мігрантів) і, нарешті, у забезпеченні амбулаторної опіки за літніми людьми («Карітас Україна» – опіка на дому). Внаслідок

невеликої кількості НДО, їх незначної розповсюдженості в Україні та їх постійної залежності, переважно від іноземних джерел фінансування, їх вплив на вирішення питання організації догляду досить незначний, хоча вони створюють показові механізми підтримки у певних вкрай важких ситуаціях, які можуть виникати в українських транснаціональних сім'ях.

Третім індикатором стабільності догляду є лабільність транснаціональної мережі догляду. Мережі догляду в українських транснаціональних сім'ях переважно є нестійкими. Така гнучкість у структурах мереж догляду відображає тип сучасної української трудової міграції. Нелегальна міграція з невизначеним періодом відсутності, без постійного місця роботи та доходу, а також відсутність можливості для легального транскордонного переміщення, з одного боку, та зміни в залишених мігрантами сім'ях, політичної, економічної, соціальної сфер в країні походження, з іншого боку, ставлять під загрозу стабільність організації догляду за членами сімей мігрантів [4; 5; 7; 11; 14; 16; 20; 24].

Різноманітні показники та фактори, які впливають на стратегії догляду в українських транснаціональних сім'ях, представлені у цій статті, демонструють, що проблема догляду та його стабільності залежить не тільки від рішення окремих мігрантів їхати чи не їхати за кордон. Стабільність транснаціональних мереж догляду – це питання взаємодії у сфері національної економіки, соціального забезпечення та міграційних режимів між країною походження мігранта та приймаючою країною.

Переклад з англійської: Яна Дашковська

Література:

1. Amelina, A. (2009) «Gendered Strategies of Social Support and their Inequality Effects in the Context of German-Ukrainian Transnational Space», Working Papers – Centre on Migration, Citizenship and Development; 67. Bielefeld: COMCAD.
2. Brückner, M. (2008) «Wer sorgt für wen? Auswirkungen sich wandelnder Geschlechter- und Generationenverhältnisse auf die gesellschaftliche Organisation des Sorgens (care)», pp. 45-62 in A. Bauer and K. Gröning (eds.) *Gerechtigkeit, Geschlecht und demografischer Wandel*. Frankfurt: Mabuse.

3. Castles, S. and Miller, M. J. (1998) «The age of migration». New York: Guilford.
4. Ehrenreich, B. and Hochschild, A. (2003) «Global Women. Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy». New York: Metropolitan Books.
5. Elrick, T. and Lewandowska, E. (2008) «Matching and Making Labour Demand and Supply: Agents in Polish Migrant Networks of Domestic Elderly Care in Germany and Italy». *Journal of ethnic and migration studies*, Vol. 34, Nr. 5, July 2008, pp. 717-734.
6. Esping-Andersen, G. (1999) «Social Foundations of Postindustrial Economies». Oxford: Oxford University Press.
7. Hitzemann, A., Waldhausen, A., Schirilla, N. (2012)(eds.) «Pflege und Migration in Europa. Transnationale Perspektiven aus der Praxis». Freiburg im Breisgau: Lambertus Verlag.
8. Hochschild, A. (2000) «Global Care Chains and Emotional Surplus Value», pp. 130-146 in W. Hutton and A. Giddens (eds.) *On the Edge. Living with Global Capitalism*. London: Joathan Cape.
9. Hollstein, B. and Straus, F. (2006) «Qualitative Netzwerkanalyse, Konzepte, Methoden, Anwendungen». Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
10. Hondagneu-Sotelo, P. and Avila, E. (1997) «I'm Here, but I'm There: The Meanings of Latina Transnational Motherhood». *Gender and Society* 11, no. 5 (1997), pp. 548-571.
11. Kindler, M. (2008) «Risk and Risk Strategies in Migration: Ukrainian Domestic Workers in Poland», pp. 145-159 in H. Lutz (ed.) *Migration and domestic work: a European perspective on a global theme*. Aldershot: Ashgate.
12. Kofman, E., Phizacklea, A., Raghuram, P., Sales, R. (2000) «Gender and international migration in Europe: Employment, welfare, and politics». New York: Routledge.
13. Kyzymenko L. and Byedna L. (2000) «Slovyk-dovidnyk social'nogo pracivyka. Mini-glosarij». Lviv: DC MOU.
14. Lutz, H. (2008)(ed.) «Migration and domestic work: a European perspective on a global theme». Aldershot: Ashgate.
15. Lutz, H. and Palenga-Möllenbeck, E. (2010) «Care work migration in Germany: Semi-compliance and complicity», pp. 419-430 in M. Kilkey, H. Lutz, E. Palenga-Möllenbeck (eds.)

- Domestic and Care work at the Intersection of Welfare, Gender and Migration Regimes: Some European experiences. Special Issue for the Journal Social Policy and Society 9 (3): Cambridge University Press.
16. Lutz, H. and Palenga-Möllnbeck, E. (2011) «Das Care-Chain-Konzept auf dem Prüfstand. Eine Fallstudie der transnationalen Care-Arrangements polnischer und ukrainischer Migrantinnen», pp. 9-27 in S. Metz-Göckel and C. Bauschke-Urban (eds.) Transnationalisierung und Gender. Themenheft für GENDER. Zeitschrift für Geschlecht, Kultur und Gesellschaft, 1/ 2011.
  17. Massey, D. S. and España, F. G. (1987) «The Social Process of International Migration». Science, New Series, Vol. 237, No. 4816 (Aug. 14, 1987), pp. 733-738.
  18. Parreñas, R. S. (2005) «Children of global migration: Transnational families and gendered woes». Palo Alto, CA: Stanford University Press.
  19. Pfau-Effinger, B. (2005) «Welfare State Policies and care arrangements». European Societies, Vol. 7 (2), pp. 321-347.
  20. Pribytkova, I. (2006) «Transnational Labour Migration: Ukrainian Perspective», pp. 61-80 in K. Iglicka (ed.) Transnational Migration – Dilemmas. Warszawa: Centrum Stosunkow Miedzynarodowych.
  21. Pries, L. (2001) «New Transnational Social Spaces. International migration and transnational companies in the early twenty-first century». London: Routledge Series.
  22. Starodub, A. (2005) «Ukrains'ka trudova migracija 1990-h – počatku 2000-h rokov u doslidzennjah sociologiv: poperedni pidsumky», pp. 7-25 in O. Suško and N. Parhomenko (eds.) Ukrains'ka trudova migracija do krajin Jevropej'kogo Sojuzu u dzerkali sociologii. Kyiv: Center for Peace, Conversion and Foreign Policy of Ukraine.
  23. Strauss, A. L. and Corbin, J. (1990) «Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques». London: Sage.
  24. Widding Isaksen, L., Devi Dambasivan U., Hochschild, A. (2009) «Die globale Fürsorgekrise». WestEnd – Neue Zeitschrift für Sozialforschung, 6 Jh., 2009 (2), pp. 56-79.